

میزان انطباق ساختار اصلی شهر مشهد با تصویر ذهنی زائران*

حسین کلاتری خلیل آباد^{۱*}، حسین مبینی^۲، مهدی حقی^۳

^۱ دانشیار و عضو هیأت علمی جهاد دانشگاهی

^۲ کارشناس ارشد طراحی شهری دانشگاه هنر تهران

^۳ کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای دانشگاه هنر تهران

تاریخ پذیرش: ۹۳/۰۸/۱۴

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۵/۰۲

چکیده

از جمله اصول مهم شهرسازی ایرانی-اسلامی اصل انسجام و وحدت در ساختار شهر است. شهرهای گذشته ایران ساختاری اصلی داشتند که عملکردها و عناصر اصلی شهر را در بر می گرفت و به صورت سلسله مراتبی، در سطح محله‌ها ادامه می یافت و علاوه بر افزایش خوانایی و هویت بخشیدن به شهر و محله‌ها، شکلی کارا و منسجم به شهرها می بخشید. تحقیقات اندیشمندی چون لیبچ اشاره دارند که انسان‌ها با استفاده از تصویر ذهنی خود از ساختار شهر، به جهت یابی و انتخاب مسیر می پردازند. بنابراین ضروری است در برنامه‌های شهری به تصویر ذهنی استفاده‌کنندگان از شهر توجه شود تا کارایی ساختار اصلی به منظور پشتیبانی از الگوهای رفتاری (آمد و شد) ساکنان تقویت شود. از آن‌جا که طبق آمار رسمی، سالانه حدود ۱۷ میلیون مسافر وارد شهر مشهد می شوند و حدود ۳ میلیون نفر نیز در این شهر ساکن هستند، مدیریت الگوهای رفتاری زائران برای جلوگیری از مشکلات ترافیکی این شهر اجتناب‌ناپذیر است. به نظر می رسد ساختار اصلی شهر مشهد و ساختار ذهنی غالب زائران هماهنگی مناسبی ندارد. به گونه‌ای زائران برای طی طریق از مسیرهای مرکزی که محل تردد روزانه ساکنین و با ظرفیت پایین هستند، استفاده می کنند؛ و به نظر می رسد این عامل اصلی بسیاری از مشکلات ترافیکی شهر مشهد است. این پژوهش برای اثبات این فرضیه به بررسی میزان انطباق ساختار اصلی شهر مشهد و ساختار ذهنی زائران در شهر مشهد، از طریق روش‌های تحلیل چیدمان فضا، پرداخته است. تحلیل‌ها نشان می دهد که نقشه ذهنی زائران شهر مشهد با ساختار اصلی طراحی شده برای این شهر، جز در چند نقطه، هماهنگ نیست. که سبب مشکلات ترافیکی در مراکز شهر مشهد شده است. این نکته توجه بیش تر به تصویر ذهنی مردم در طرح‌های آینده برای شهر مشهد و همچنین یافتن راه‌هایی برای تقویت ساختار اصلی طراحی شده در تصویر ذهنی زائرین مشهد را ضروری می نماید.

واژگان کلیدی: شهر مشهد، ساختار اصلی، تصویر ذهنی، جهت یابی، الگوهای رفتاری زائرین.

The degree of adaptation of the main structure of Mashhad city with the pilgrims ‘mental image

Hossein Kalantari Khalilabad

Associate Professor and Faculty Member, Jahad-e Daneshgahi

Hossein Mobini

M.A. in Urban Design, University of Art, Tehran

Mehdi Haghi

M.A. in Urban and Regional Planning, University of Art, Tehran

Abstract:

One of the important principles of Iranian-Islamic cities is the cohesion and unity in the city structure. The past cities of Iran had a main structure which encompassed the main elements and performances of the city and was continuing at the districts levels in hierarchical form. In addition to the increase of readability and giving identity to the city and district, it used to give an effective and coherent form to the cities. The researches made by thinkers such as Lynch shows that using the mental image of the city structure, humans deal with finding the direction and route. So, it is necessary that in the urban plans, attention to be paid to the mental image of the users of the city, so that the efficiency of the main structure could be reinforced to back up the behavioral models (movement) among the inhabitants. As according to the formal statistics , annually about 17 million of passengers enter into Mashhad and about 3 millions people are inhabiting in this city. The management of the behavioral models of inhabitants and pilgrims to remove the problems of this city is inevitable. It seems that the basic structure of Mahshad and the mental structure dominating over the users of this space are not compatible with each other. This is the main factor accounting for the urban problems including traffic in Mashhad. In order to prove this hypothesis, this research has dealt with the study of the degree of adaptation of the basic structure of Mashhad city and the mental structure of the inhabitants and pilgrims in Mashahad through the methods of space arrangement analysis methods. Analyses show that the mental map of the inhabitants and pilgrims of Mashhad does not have a common points with the main structure designed for this city with the exception of a few points. This subject can be one of the main causes of traffic problems in Mashhad city. This point makes necessary further notice to the mental image of people in the future plans for Mashhad city.

Keywords: Mashhad City, Main Structure, Mental Image, Positioning, Pilgrims’ Behavioral Models .

فهرست منابع و مراجع

۱. اهری، زهرا (۱۳۸۰)، مکتب اصفهان در شهرسازی، دانشگاه هنر.
 ۲. امین زاده، بهناز (۱۳۷۸)، «حسینیه‌ها و تکایا بیانی از هویت شهرهای ایرانی»، *هنرهای زیبا*، ۶، صص ۵۵-۶۷.
 ۳. بحرینی، حسین و دیگران (۱۳۸۸)، *تحلیل مبانی نظری طراحی شهری معاصر* (جلد اول)، موسسه انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
 ۴. بذرگر، محمدرضا (۱۳۸۲)، *شهرسازی و ساخت اصلی شهر*. کوشامهر، شیراز.
 ۵. پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۶)، *راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران*، انتشارات شهیدی، تهران.
 ۶. پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۵)، *مبانی نظری و فرایند طراحی شهری*، انتشارات شهیدی، تهران.
 ۷. جمشیدی، محمود و صفورا مختارزاده (۱۳۹۰)، «کاربرد چیدمان فضا در تحلیل ساختار فضایی بافت‌های فرسوده»، *مجله جستارهای شهرسازی*، ۳۵، صص ۷۶-۸۳.
 ۸. حبیبی، سید محسن (۱۳۸۷)، *از شار تا شهر*، دانشگاه تهران.
 ۹. رهنما، محمدرحیم، شهریور ۸۸، *شناسایی نقاط با ارزش شهری*، انتشارات جهاد دانشگاهی، مشهد.
 ۱۰. ریسمانچیان، امید و سایمون بل (۱۳۹۰)، «بررسی جدافتادگی فضایی بافت‌های فرسوده در ساختار شهر تهران به روش چیدمان فضا»، *مجله باغ نظر*، ۱۷، صص ۶۹-۸۰.
 ۱۱. ریسمانچیان، امید و سایمون بل (۱۳۹۰)، «محللات فرسوده در ساختار فضایی شهر نمونه موردی تهران»، *مجله جستارهای شهرسازی*، ۳۵، صص ۸۴-۸۷.
 ۱۲. *طرح تفصیلی حوزه میانی غربی مشهد*، مهندسی مشاور پارسوماش، ۱۳۸۸، جلد چهارم: بررسی و تحلیل نظام ارتباطی، ضمن هماهنگی با حوزه‌ها و طرح جامع در دست تهیه.
 ۱۳. عباس‌زادگان، مصطفی (۱۳۸۱)، «روش چیدمان فضا در فرایند طراحی شهری»، *مجله مدیریت شهری*، ۱۳۴، صص ۷۵-۶۴.
 ۱۴. عباس‌زادگان، مصطفی، صفورا مختارزاده و رسول بیدرام (۱۳۹۱)، «تحلیل ارتباط میان ساختار فضایی و توسعه‌یافتگی محللات شهری به روش چیدمان فضا» (مطالعه موردی: شهر مشهد)، *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، ۱۴، صص ۴۳-۶۲.
 ۱۵. عباس‌زادگان، مصطفی و عباس آذری (۱۳۸۸)، «بررسی نقش فضایی بازار در ساختار شهرهای ایرانی (با بهره‌گیری از روش چیدمان فضا)» نمونه‌های موردی: تهران، تبریز، کرمان، اصفهان. *مجله آبادی*، ۶۴، صص ۲۶-۳۱.
 ۱۶. لنگ، جان (۱۳۸۶)، *آفرینش نظریه معماری*، عینی فر، علیرضا، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
 ۱۷. لینچ، کوین (۱۳۵۵)، *سیمای شهر*، مزینی، منوچهر، انتشارات دانشگاه ملی، تهران.
 ۱۸. *مطالعات پایه ترافیک طرح جامع مشهد*، (۱۳۸۵) مهندسان مشاور فرهنگ، مشهد.
 ۱۹. مبینی، حسین (۱۳۹۱)، *بررسی میزان انطباق ساختار اصلی با تصویر ذهنی زائران و ساکنان شهر مشهد*، دانشگاه هنر، تهران.
34. Hillier, B. (2009), Spatial sustainability in cities organic patterns and sustainable forms. Proceedings of the 7th International Space Syntax Symposium, Stockholm, pp10-20.
 21. Rapaport, Amos (1975), *The human aspects of urban form*, Pergamon Press, New York.
 22. Mumford, Lewis (1970), *The culture of cities*, Harcourt Brace Javanovich, New York.
 23. Krier, Rob (1979), *Urban Space*, Rizzoli, London.
 24. Tracik, Roger (1989), *Finding lost space*, Van Nostrand Reinhold Co, New York.